

Голові спеціалізованої вченої ради ДФ 20.051.234
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника,
доктору мистецтвознавства, професору Чуйку Олегу Дмитровичу
(76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57)

РЕЦЕНЗІЯ

доктора мистецтвознавства, професора кафедри дизайну і теорії мистецтва
Бабій Надії Петрівни на дисертаційну роботу Петріва Романа Степановича

«Візуальні практики об'єктів мистецької спадщини в культурному просторі України кінця ХХ початку ХХІ століття»,

науковий керівник: кандидат мистецтвознавства, доцент,

Чмелик Ірина Василівна, представлену на здобуття ступеня доктора
філософії за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація» галузі знань 02 Культура і мистецтво

Актуальність теми дисертації.

Провокація, одночасне існування міметичного та неміметичного, художнього і нехудожнього, ціннісне розмаїття, технологічні зміни, а також суспільні й політичні трансформації зламу ХХ–ХХІ століть указують на те, що осмислення й репрезентація сучасності потребують нових концептуальних схем. Мистецька спадщина перестає сприйматися як статичний набір артефактів, адже функціонує в культурному просторі через сукупність складних візуальних практик, які забезпечують її видимість, фіксацію, поширення та резонанс. Для України цей процес збігся з кардинальним переформатуванням соціокультурного поля – від деколонізаційного перепрочитання національного канону й повернення замовчуваних імен до появи інституцій нового типу та інтеграції вітчизняного мистецтва у світовий цифровий простір.

Водночас гібридна російсько-українська війна 2014 року та повномасштабне вторгнення 2022 року поставили українську спадщину перед загрозою фізичного знищення. У цих екстремальних обставинах візуальні практики – від паперового інвентарю до високоточного 3D-сканування та аварійної фотофіксації – виходять за межі суто службових завдань. Вони стають стратегічним ресурсом культурної оборони й самостійним предметом мистецтвознавства, що вимагає розробки власної методологічної рамки, адекватної ресурсному стану та воєнним реаліям України.

Попри появу окремих праць із цифровізації, музеології чи пам'яткоохоронної справи, в українській мистецтвознавчій думці досі бракувало цілісного підходу, який об'єднав би ці розрізнені дисциплінарні поля в єдину теоретичну систему.

Дисертаційне дослідження Романа Петріва належить до комплексних теоретичних та інноваційних праць, у яких застосовано новітній погляд на процесивність презентації й архівації культурної спадщини в умовах суб'єктної саморепрезентації та вимушеного виживання нації. Автор пропонує комплексну авторську модель аналізу візуальних практик, спираючись на національну мистецтвознавчу та реставраційну традиції й сучасні міжнародні стандарти, а також осмислюючи воєнний період 2014–2025 років як вирішальний культурний тригер для всієї системи збереження і презентації української культури.

Оцінка обґрунтованості наукових результатів дисертації, їх достовірності та новизни.

Дисертаційне дослідження є складником науково-дослідницької роботи кафедри дизайну і теорії мистецтва Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника «Актуальні питання культурології теорія та історія культури» (державний реєстраційний номер 0117U004571).

Наукова новизна одержаних результатів полягає найперше у теоретичному обґрунтуванні та розробці цілісної мистецтвознавчої концепції візуальних практик об'єктів мистецької спадщини в Україні кінця XX – початку XXI століття як єдиної системи, що поєднує процеси репрезентації, документування, реставрації та передачі знань.

Також у дослідженні запропоновано оригінальну рівневу модель, яка узгоджує чотири рівні візуальних практик із шестирівневою структурою самого об'єкта спадщини, що дозволило автору концептуально розширити класичний іконологічний метод Е. Панофського через введення процесуального та трансмісійно-відтворювального складників. До наукового обігу введено низку нових аналітичних концептів (зокрема, «парадоксу запізнілої готовності», «ілюзії достатності», «архіву як зброї» та «роог 3D model»), які уможливлюють критичне оцінювання потенціалу сучасних технологій. Важливим внеском роботи є також обґрунтування чотирикомпонентної моделі критеріїв оцінки якості роботи зі спадщиною, апробованої на 15 цифрових та доцифрових кейсах, та реконструкція еволюції української музейної справи періоду 1985–2010 років, яка унаочнила структурну асиметрію між презентаційними та документаційними практиками.

Отже, в дисертаційній роботі поставлене наукове завдання – обґрунтувати цілісну мистецтвознавчу концепцію візуальних практик для об'єктів мистецької спадщини культурного простору України кінця XX – початку XXI ст. як комплексу взаємопов'язаних форм роботи зі спадщиною, що мають різну глибину входження в багаторівневу структуру об'єкта й різну функціональну спрямованість, та сформувати інтегральну аналітичну модель оцінювання їх якості виконано повністю, а здобувач повною мірою оволодів методологією наукової діяльності.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність та дотримання принципів академічної доброчесності.

За своїм змістом дисертаційна робота здобувача Романа Степановича Петріва повністю відповідає вимогам, що застосовуються до наукових робіт здобувачів ступеня доктора філософії та затверджених в п. 5, п. 6 і п. 7 постанови Кабінету Міністрів України «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Дисертаційна робота є завершеною науковою працею і свідчить про дотримання принципів академічної доброчесності. Розглянувши звіт подібності за результатами перевірки дисертаційної роботи на текстові співпадіння, можна зробити висновок, що дисертаційна робота Петріва Р. С. є результатом самостійних досліджень здобувача і не містить елементів фальсифікації, компіляції, фабрикації, плагіату та запозичень. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають належні посилання на відповідне джерело.

Мова та стиль викладення результатів

Дисертаційна робота написана українською мовою з активним залученням англomовної термінології та оригінальних цитат. Вільне оперування іншомовними джерелами та інтеграція сучасного понятійно-категоріального апарату свідчать про інтегрованість здобувача в актуальний світовий науковий дискурс і його здатність глибоко інтерпретувати складні теоретичні контексти.

Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, тринадцяти підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 250 сторінок, з них основного тексту – 187 сторінок. Список використаних джерел налічує 142 позиції.

У вступі окреслена основна проблематика й актуальність, мета дослідження, сформульований основний науковий апарат, у межах якого визначено комплекс взаємопов'язаних дослідницьких завдань, обґрунтовано методологічні підходи та окреслено теоретичне й практичне значення отриманих результатів.

1. У **Першому розділі** сформовано теоретико-методологічне підґрунтя дослідження. Автор типізує джерельну базу, поділяючи її на шість функціональних груп, визначає серед ключових методи класичної іконології, герменевтики й теорії візуальної культури. Методологія праці має комплексний характер і базується на поєднанні засад культурологічного, мистецтвознавчого та естетичного досліджень, що сприймають перформативний поворот в суспільних відносинах та різнобічно оцінюють питання змін у репрезентації мистецтва. Окремим здобутком є введення тришарової моделі автентичності, що охоплює культурний, матеріально-технічний та процедурний рівні дослідження.

Другий розділ присвячено розробці понятійного апарату, зокрема чотирирівневої моделі візуальних практик та її взаємодії з шестирівневою структурою об'єкта спадщини, що є авторським розширенням методу Панофського через категорію процесуальності. Також тут реконструйовано доцифровий етап українського музейництва періоду 1985–2010 років, досліджено етапи цифровізації протягом 2000–2022 років крізь призму парадоксу запізнілої готовності та визначено вплив воєнного контексту 2014–2025 років.

У **Третньому розділі** теоретичний інструментарій практично апробовано на трьох типах об'єктів. Аналіз репрезентації живопису Катерини Білокур та Марії Примаченко, народного декоративного мистецтва й архітектурної спадщини унаочнив асиметрію цифрових функцій, дозволив сформулювати поняття бідної 3D-моделі та обґрунтувати принцип відповідності методу документування типу самого об'єкта.

Четвертий розділ містить типологію інституційних форм роботи зі спадщиною в умовах війни. На основі кейсів втрат та реституції українських колекцій визначено функції архіву та сформульовано концепт архіву як зброї. Шляхом порівняння провідних цифрових платформ виявлено ілюзію достатності у репрезентації спадщини та запропоновано чотирирежимну типологію документації від превентивного до післявтратного режимів.

Зазначимо, що дисертаційна робота оформлена відповідно до вимог наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Оприлюднення результатів дисертаційної роботи

Наукові результати дисертації висвітлені у 7 наукових публікаціях здобувача, серед яких: 3 одноосібні статті у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України. Також результати дисертації були апробовані на 4 наукових фахових конференціях.

Аналіз оприлюднених праць дає підстави стверджувати, що науковий рівень публікацій є цілком належним та повністю відповідає вимогам, які висуваються до здобувачів наукового ступеня доктора філософії. Статті та тези доповідей логічно висвітлюють ключові етапи й теоретико-практичні результати дослідження, демонструючи послідовність наукового пошуку.

Таким чином, наукові результати, викладені в дисертаційній роботі, повністю висвітлені у наукових публікаціях здобувача та відповідають вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Недоліки, зауваження, дискусійні питання до дисертаційної роботи.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу в цілому, її актуальність та ретельне опрацювання масиву історичних, іконографічних й інших джерел а також наукової літератури вважаю доцільним висловити такі зауваження і побажання:

1. Використання змішаної термінології та наявність великої кількості англomовних цитат, які в дисертації подаються лише в оригіналі без паралельного перекладу українською мовою подекуди ускладнює сприйняття загального змісту й дещо порушує однорідність викладу наукового матеріалу: с. 47, 159, 165, 166, 169 інше.

2. На с. 165 автор, обґрунтовуючи доцільність включення документації, цифрового архівування і реставрації серед різновидів мистецьких практик посилається на опубліковану працю, зазначаючи: «авторка прямо постулює, що «культурно-мистецькі практики можуть розглядатись як артефакти цих форм».

Не заперечуємо цінності цих спостережень, однак вкажемо, що у цитованому тексті йдеться про те, що «формами» є актуальні процеси, а не самі практики.

3. Рекомендуємо звернутись до таких вагомих праць, як: Bishop, C. *Radical Museology, or, What's "Contemporary" in Museums of Contemporary Art?* (2013); *Art and Theory of Post-1989 Central and Eastern Europe: A Critical Anthology* (2018), – у яких, власне, найповніше висвітлюються поняття, дотичні до «деколонізаційної переكاتалогізації» та «нової репрезентативності», згадувані у дисертаційному тексті, а праці: С'юзен Зонтанг «Про фотографію» та есеї Ніколя Бурріо доповнять наступні дослідження міркуваннями про місце цифрових медіа та проблему маніпуляцій свідомістю, яка виникає через їх використання.

4. Серед найдраматичніших випробувань візуальних практик на стійкість дисертант слушно виділяє події 2014 та 2022 років. Водночас питання «аури», до якого звертається автор у контексті теорії Вальтера Беняміна, сучасна соціокультурна практика трактує через площину «присутності». Останню ми розуміємо як сукупність зв'язків, інтенсивність яких нівелюється без тілесної взаємодії. Глобальною перевіркою цієї концепції став 2019 рік – період пандемії коронавірусної хвороби (COVID-19). Вважаємо, що саме цей етап виступив тригером тотальної світової дигіталізації, за якої мистецькі галереї та кураторські проєкти тимчасово зникли як фізичні інституції, поступившись місцем цифровим формам, а масове переведення творів мистецтва у цифровий формат саме тоді десакралізувало класичний музейний простір і сформувало нові практики взаємодії з культурною спадщиною. У відповідності, рекомендуємо звернутись до відповідних праць: Babii, N. *Popular culture as a source of ideas in the urban spaces of western ukraine during the pandemic* (2021), Мунк, М., Гілен, П. *Близькість. Мистецтво та освіта після COVID-19* (2020).

5. Висновки до розділів дисертації надто розлогі; їх варто сформулювати стисліше та конкретніше, уникаючи дублювання завдань, розв'язаних в основному тексті.

Вважаю, що висловлені зауваження не є визначальними і не зменшують загальну наукову новизну та практичну значимість результатів та не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Висновок про дисертаційну роботу

Вважаю, що дисертаційна робота здобувача ступеня доктор філософії Петріва Романа Степановича на тему «Візуальні практики об'єктів мистецької спадщини в культурному просторі України кінця ХХ початку ХХІ століття», виконана на високому науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є закінченим науковим дослідженням, сукупність теоретичних та практичних результатів якого розв'язує наукове завдання, що має істотне значення для вітчизняної культури і мистецтва. Дисертаційна робота за актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною повністю відповідає вимогам чинного законодавства України, що передбачені в п. 29 Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» від 23 березня 2016 р. №261 зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ №283 від 03.04.2019 р. та №502 від 19.05.2023 р., а також п. 6 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Здобувач Петрів Роман Степанович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 02 «Культура і мистецтво» за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

Рецензент:

Доктор мистецтвознавства,
професор кафедри дизайну
і теорії мистецтва
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника

Надія БАБІЙ